

STRINDBERG TAGES PÅ ORDET

AF BENT PETERSEN

Man kunne have ventet, at *Alf Sjöbergs* internationale succes: Filmatiseringen af „Frøken Julie“ havde udløst en række svenske *Strindberg*-filmatiseringer. Men det blev der ikke noget af. Filmindustrien i Sverige er ikke anderledes end andre steder: der er stort set for megen respekt for de fine klassikere. Man skyder sig ind under, at der ikke er penge i de ting, og så er grunden jo den, at man frygter beskyldninger for kunstnerisk blasfemi. Ak ja, der er altid mange til at beskytte de afdøde kunstnere og „kunsten“ imod de mange filminstruktører, som har lyst til filmatiseringer og forstår at lægge sig på niveau med de litterære værker. En filmatisering er ganske vist som en teateriscenesættelse til en vis grad altid lidt af en fortolkning, men de fleste forfattere vil mene som Strindberg, der i et brev til et svensk filmselskab i 1911 skrev: „*Vær så god at filme så meget De vil af min dramatik*“.

Men nu er svenskerne for alvor ved at tage Strindberg på ordet. *Arne Mattson* har fuldført en vistnok glimrende filmatisering i farver af romanen „Folkene på Hemsö“, *Ingmar Bergman* skriver på et manuskript over skuespillet „Kronbruden“ og skal selv sætte i scene, og Europa Film fejrede fornylig 25 års jubilæum ved at lade pengene rulle til hele to Strindberg-film, begge skrevet af *Katherine* og *Tage Aurel* og instrueret af *Anders Henrikson*. Fra starten havde planen været at slå to af novellerne fra „*Giftas*“ sammen til een film, det skulle være den mørke „Mod betaling“ og den lyse „Et dukkehjem“, men manuskriptet til „Mod betaling“ blev længere og længere og til sidst besluttede man at optage en helaftefilm over hver af novellerne.

„Mod betaling“ har først haft premiere, og den har som hovedperson generalsdatteren Helene, der tidligt blev moderløs og som derfor voksede op i et hjem, hvor der mest kom herrer. Hun red med sin far til manøvrer og mønstringer (*Anders Henrikson* har med stilistisk mesterskab bygget en sådan mønstring op med Helene som iagt-tager), og tidligt har hun fået en følelse af overlegenhed. Alle lå jo under hendes far

i rang. Dog kunne Helene se, at generalen bøjede sig for damerne, og hun får efterhånden høje tanker om kvindekønnet og betragter mænd som laverestående individer. Alt hvad der angår det kønslige er hende vederstyggeligt. „For hende var naturen uren og dyd bestod i at have rent linned, velstivede kjoler og strømper uden stopninger“. Da hun en dag oplever en parringsakt mellem en tilfældig bondehønst og hendes egen hoppe, får hun et chok og lukker sig helt inde. Men generalen dør en dag, og generalsdatteren får at mærke, hvad det vil sige at være uden baggrund. Hun forsøger sig ved hoffet, men da hun opdager, at hun selv som hofdame har en tjenende stilling, så gør hun sig umulig og bliver afskediget. I stedet slår hun sig på den gryende kvindesag, hun bliver „blåstrømpe“ og knytter en del unge lærde til sig. „Plato og Aristoteles blev der holdt forelæsninger over i en tom spisetue for et publikum, der naturligvis manglede nøglerne til disse hellige skrin af visdom!“

Men Helene ser efterhånden, at hun som ugift kvinde savner visse privilegier. En yngre professorfrue er ved at fortrænge hende fra førerstillingen i kredsen, og derfor gifter hun sig på kold beregning med en midaldrende docent fra Uppsala. Docenten har holdt foredrag om „Det etiske moment i den ægteskabelige kærlighed“ og er naiv nok til at agitere for ægteskaber på rent sjælelig basis. Ikke noget med at sove i samme værelse! På det fanger han Helene, men allerede på bryllupsaftenen viser det sig, at han alligevel elsker hende som kvinde. Helene giver sin Albert en ordentlig overhaling og vender ham ryggen. Døren smækker i til hendes værelse, og den nybagte ægtemand hører nøglen blive drejet om.

Langsomt viser det sig, hvad Helene vil bruge sin mand til. Han bliver først professor og straks derefter rigsdagsmand. Nu skal han føre kvindesagen frem på rigsdagen. Men professoren har i den forløbne tid „gået lidt i byen“, og mødet med andre kvinder har åbnet hans øjne for det fornedrende i situationen. Altså — han vil ikke, og Helene kan nu ikke være i tvivl om, at hendes mand er blevet træt af foretagendet. Og derfor bøjer hun sig for første gang i deres ægteskab, og der skal ikke meget til at få Albert til at flamme: „Klokken tre om morgenen havde han . . . beruset som han var af elskov, blind, vanvittig . . . lovet at bringe hendes andragende om prostitutionens ophævelse frem i rigsdagen!“

Anita Björk i »Mot betaling«.

Naturligvis har Albert sine anfægtelser. Han vil afsløre hende samme morgen, men han bøjer af, da hun hverken rødmer eller har nedslagne blikke som en ung nygift kone, tværtimod er hun smilende og triumferende. »Hun var den sejrende forfører — han den blufærdige, den forførte«. Albert rusker i lænkerne — til ingen nytte, han elsker hende og kan ikke rive sig løs. Han kommer til at sælge sin sjæl, som hun sælger sit legeme, og det i al fremtid.

★

Stoffet kan godt se noget specielt ud på forhånd, men er det ikke. Anders Henrikson har blot været for pietetsfuld i sin iscenesættelse. Det viste sig, at publikum i det store og hele stod uforstående overfor problemet. Hvad var f. eks. en blåstrømpe? Og al den snak om ægteskab på et højere plan gik henover hovedet på det, fordi man havde bibeholdt Strindbergs replikker i den afgørende scene, hvori Albert indirekte frier til Helene. »Jeg mener, — som jeg allerede har haft den ære at fremstille det i mit foredrag«, siger Albert, »at materien alene under relationsforholdet mellem tvende kongruente identiteter kan konfluere i noget stadigt, i en højere potens«. Og så videre i samme bane. Det er fin litterær ironi, noget man kan have stor fornøjelse af at læse, men

som replikker i en film er det katastrofalt. Henrikson ser på »Mod betaling« med samtidens øjne og ikke med nutidens. Ganske vist har Strindberg med denne novelle kastet sig ud i en aktuel strid, men det Albert oplever i samlivet med Helene er jo ikke et overstået fænomen. Og Strindberg er ikke kvindehader i den novelle. Det han vil ramme, er en falsk problemstilling: »Alle disse idealismens teorier, hele denne kristendommens askese-lære, der var blevet omplantet til det nittende århundrede«, og ved at afdække udviklingen mellem Albert og Helene til dens inderste psykologiske kerne, kunne Henrikson nemt have kombineret tiden med det evigt aktuelle og forrygende dramatiske spil mellem netop den mand og netop den kvinde. Albert er for lidt mand i filmen, han vedbliver med at være den sentimentale fusentast, som Helene gifter sig med, mens det er tydeligt nok i novellen, at han udvikler sig langt over Helene — og så må bøje sig, fordi han elsker hende, fordi hun er gået ham i blodet.

Anita Björk har hele den farlighed og kolige sensualisme, som kendetegner Helene. Hun får alle facetter frem og nøglescenen: naturdramaet omkring hestenes parringsakt, gennemfører hun med et stumt spil, der fuldstændig blotlægger pigens sjæl. Anders Henrikson må naturligvis også have æren for de forbløffende naturbilleder her og for beskrivelsen af milieu'et omkring generalen og generalsdatteren. Det var virkelig levende. *Karl-Erik Alberts* fine kameraarbejde skæmmes kun af de ofte atmosfærefattige interiører, ellers viser han for gud ved hvilken gang, hvor dybt forankret svenskerne er i en tradition, der byder dem at finde alle tænkelige dramatiske muligheder i den svenske natur.

Det var en god ide at starte filmen med en dokumentarisk gengivelse af Giftas-processen, der som bekendt endte med Strindbergs frifindelse. Filmen slutter til gengæld for brat. Vi er nået frem til klimaks. Albert har lige vist både ubøjelighed og underkastelse, men så stikker Henrikson blot et enkelt billede ud som antyder, at Helene er klar over at de to er uøseligt lænket til hinanden. Vi sidder med tomme hænder og er blevet snydt for den store kamp mellem ægtefællerne. Alt det andet var trods alt kun spændende forberedelser. Dog, trods sin mangel på rytme og standpunkt er »Mod betaling« af kunstnerisk standard, og svenskerne videre forsøg med Strindberg bør vi følge med forventning og interesse.